

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЙ СФЕРИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуто теоретичні основи формування у старшокласників загальноосвітньої школи готовності до вибору професій в умовах профільного навчання, проаналізовано різні підходи до проблеми готовності старшокласників до професійного самовизначення, визначено структуру готовності старшокласників до вибору професій сільського господарства і підприємництва як інтегральної якості особистості.

Ключові слова: *готовність, професійне самовизначення, допрофесійна підготовка, професії сільського господарства, підприємницька діяльність, підприємництво.*

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, входження української освіти в європейський простір забезпечення належного рівня допрофесійної підготовки набуває особливої актуальності. Це зумовлено тим, що сьогодні дедалі більше аспектів життя потребують високого рівня застосування економічних знань і вмінь, а відтак розширюється коло школярів, для яких економічна підготовка стає професійно значущою, особливого значення набуває проблема активізації самовиховання учнів. Нагального вирішення потребує ряд суперечностей: запровадження профільного навчання в старшій школі та необхідність уточнення змісту, форм і методів профорієнтаційної роботи в профільних класах; зростання вимог сучасного професійного середовища до фахівців на ринку праці та гостра потреба в методах, методиках і технологіях активізації професійного самовизначення; необхідність реалізації професійного потенціалу людини як суб'єкта професійної діяльності в сільському господарстві та недостатня робота в напрямі економічного виховання старшокласників.

Гуманізація освіти спрямована на створення необхідних умов для розвитку суб'єктивних якостей учня, здатності до самостійного визначення напрямку своєї майбутньої професійної діяльності, до побудови й реалізації життєвих планів, до життєтворчості. Актуальності набуває проблема підготовки молоді людини до вибору майбутньої професії, результатом якої є професійне самовизначення особистості — одна зі сторін цілісного життєвого самовизначення людини. Загальні проблеми профорієнтації досліджували Л. Йовайша, Є. Клімов, В. Мадзігон, Є. Павлютенков, Б. Федоришин, С. Чистякова та інші дослідники. Професійному самовизначенню старшокласників, готовності до вибору професій певного виду присвячено роботи М. Беха, Д. Закатнова, Н. Ковтуненко, А. Колиханової, Г. Лев-

ченка, Д. Тхоржевського, В. Плахути, М. Тиценка, Л. Чеботарьової, О. Ястремської та інших. Дослідники В. Васильєв, Д. Закатнов, Н. Захаров, В. Зінченко, Є. Павлютенков, Н. Пряжніков, М. Тищенко, Б. Федоришин, М. Янцур вважають, що розуміння старшокласником себе, уміння зіставляти знання про себе та про майбутню професійну діяльність мають визначати форми та методи профорієнтаційної роботи з учнями старших класів.

Проаналізувавши роботи К. Абульханової-Славської, С. Батишева, Б. Душкова, Д. Кікнадзе, Г. Костюка, Б. Ломова, Г. Лооса, В. Рубахіна, М. Пряжнікова, А. Журкіної, С. Чистякової та інших дослідників з проблеми професійного самовизначення старшокласників, можна зробити висновок про те, що одним із показників ефективності навчально-виховної роботи школи за цим напрямом є рівень сформованості готовності учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів до свідомого вибору майбутньої професії.

Проблемі формування готовності до вибору професій присвячені філософські, соціологічні та психолого-педагогічні дослідження. Серед філософів та соціологів, які досліджували цю проблему, можна назвати Є. Головаху, В. Матусевича, В. Осовського та інших. Проблему вибору старшокласниками майбутньої професії з погляду специфіки юнацького віку, особливостей соціалізації учнів старших класів аналізували психологи Р. Бернс, Л. Божович, І. Кон, В. Рибалка, П. Шавір та інші. Психолого-педагогічним аспектам проблеми професійного самовизначення особистості присвячені роботи О. Губенка, Є. Клімова, О. Капустіної, В. Мадзігона, Н. Мосол, Є. Павлютенкова, К. Платонова та інших дослідників. Особливості формування готовності до вибору певних професій в учнів загальноосвітніх навчальних закладів досліджували А. Бас, О. Губенко, Л. Гуцан, Н. Ковальська, В. Мачуський, О. Мельник, О. Мерзлякова, О. Морін, А. Назарчук, Л. Пасечнікова, А. Пашинський, О. Пашенко, О. Сафронова, Н. Шевченко та інші. Ряд сучасних досліджень присвячені підготовці старшокласників до підприємницької діяльності (В. Дрижак, О. Павелків, Н. Побірченко), психологічним особливостям мотивації підприємницької діяльності (Н. Худякова), готовності старшокласників до вибору професій у сфері сільського господарства (Н. Ковальська), проблемі підготовки старшокласників до професій сфери економіки (Д. Закатнов). Проте потребує детального вивчення проблема формування у старшокласників готовності до вибору професій сільського господарства та підприємництва в умовах профільного навчання.

Метою статті є з'ясування сутності та структури готовності учнів старших класів до вибору професій сільського господарства та підприємництва в умовах профільного навчання.

Поняття «готовність» у науковій літературі трактується по-різному. У тлумачному словнику української мови за редакцією

В. Дубічинського готовність — це «бажання зробити що-небудь» [8, с. 210]. Словник В. Даля трактує готовність як «стан або властивість готового» [3, с. 388]. У словнику С. Ожегова готовність визначається як «стан, при якому все зроблено, все підготовлено для будь-чого». Словник із психології окреслює готовність як «стан підготовленості, в якому організм налаштований на дію чи реакцію» [7, с. 2]. В. Копоруліна в Українсько-російському психологічному словнику трактує готовність, як «активно-дієвий стан особистості, установку на певну поведінку, змобілізованість сил на виконання завдання» [10, с. 57].

Проблема формування готовності є не новою, але достатньо складною. Спочатку готовність досліджувалась науковцями на психологічному рівні. Різні автори неоднаково трактують «готовність». У психологічній літературі розглядаються конкретні форми готовності: установка (Є. Конюхова, Д. Узнадзе); передстартовий стан (В. Алаторцев, А. Ганюшкін М. Левітов, О. Чернікова та інші) [5]; готовність до виконання бойового завдання (М. Дяченко, Л. Кандибович, А. Столяренко та інші); мобілізація готовності в спорті (Ф. Генев, А. Пуні та інші); стан пильності оператора (В. Бодров, Л. Нерсесян, В. Пушкін), адаптованість особистості в економічних ролях (А. Вяткін) тощо. Загалом у психолого-педагогічній науці можна виділити кілька підходів до розгляду поняття готовності: функціонально-психологічний (ураховується стан психічних функцій людини), діяльнісний (наголошується на готовність до тієї чи іншої діяльності: навчальної, спортивної, військової, трудової тощо), особистісний (поняття готовності визначене як певна характеристика або набір характеристик особистості). Різні трактування готовності обумовлені специфікою структури діяльності, що вивчалась у кожному конкретному випадку, та відмінністю теоретичних підходів дослідників.

Представники функціонального підходу вважають, що готовність — це функціональний стан, який сприяє успішній діяльності та забезпечує високий її рівень. Поняття «функціональна система» розробив П. Анохін, Є. Ільїн визначив поняття стану як реакцію функціональних систем; дослідники М. Дяченко та Л. Кандибович вважають, що настановна та психологічна готовність є станами, які відрізняються один від одного за своєю психологічною природою (в одному випадку має місце актуалізація сформованих на основі попереднього досвіду психічних явищ, в іншому — психологічне утворення виникає під впливом задачі, вимог, обставин). На думку вчених, тільки в деяких випадках стани настанови та готовності збігаються, готовність є активноподіючим станом особистості, настановою на певну поведінку, змобілізованістю сил виконувати завдання [4].

Дослідженням готовності в контексті теорії діяльності взагалі та професійної діяльності займалися такі науковці: М. Зязюн, Л. Кад-

ченко, М. Дяченко, П. Дітюк, Л. Кандибович, Н. Левітов, Л. Кондрашова, Е. Лукаш, С. Манукова, О. Міщенко, Л. Нерсесян, Р. Нью, С. Поплавська, А. Пуні, В. Пушкін, В. Різник, А. Семенова, О. Ухтомський та інші. Якщо розглядається готовність до діяльності на функціональному тлі, то враховують передусім стан психічних функцій. Готовність як психічне явище найчастіше відносять до класу психічних станів [5, с. 8], тому часто використовується поняття «психологічна готовність до діяльності». Основним аргументом введення поняття «психологічна готовність до діяльності» стала необхідність виділення психологічного компонента як чинника, що зумовлює продуктивність діяльності і, за певних умов, відіграє вирішальну роль в опануванні тим чи іншим видом діяльності. На думку вчених, готовність як передумова для виконання будь-якої діяльності водночас є її результатом.

Для розуміння суті психологічної готовності до діяльності важливе значення мають дослідження Д. Узнадзе, який розглядає будь-які психічні явища з точки зору установки. Установку, як готовність до діяльності, слід розуміти, за Д. Узнадзе, не як частковий психологічний феномен, а як універсальний стан цілісного суб'єкта. З таких позицій готовність формується під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх умов, свідомого та неусвідомленого сприйняття інформації [5]. Готовність до діяльності розглядає також М. Левітов, який розрізняє довготривалу готовність і тимчасовий стан готовності — «передстартовий стан». М. Левітов виділяє три види передстартового стану: звичайна (перед діяльністю, яка не потребує підвищених вимог), підвищена (стан, викликаний новизною і творчим характером діяльності) та знижена готовність (викликана слабкою, неконтрольованою мотивацією особистості) [5]. Учений розрізняє психічні стани залежно від того, які психічні функції переважають: пізнавальні, вольові чи емоційні. Цікаве тлумачення стану готовності до діяльності пропонує О. Ухтомський, розуміючи його як «оперативний спокій».

Окрім готовності як психічного стану, розглядається готовність як стійка характеристика особистості. У дослідженнях А. Ковальова, М. Левітова, В. М'ясищева, А. Пуні психічний стан трактується як цілісний прояв особистості. У працях Д. Узнадзе установка, як готовність до дії, визначається як стан особистості загалом, а не певний відокремлений психічний процес. Адже за своїм динамічним характером психічний стан посідає проміжне місце між психічними процесами і психічними властивостями: психічні процеси (такі, як увага, емоції та ін.) за певних умов можуть розглядатися як стани, а такі стани, що мають тенденцію часто відтворюватися, сприяють розвитку відповідних властивостей особистості.

У дослідженнях, де готовність розглядається як інтегральне особистісне утворення, вона має різні назви: загальна (А. Деркач,

А. Ісаєв, Є. Романова); довготривала готовність (М. Дяченко, Л. Кандибович, М. Левітов); підготовленість (М. Дяченко, Л. Кандибович, О. Киричук, Є. Козлов, В. Крутецький, М. Левченко, С. Максименко, О. Мороз, А. Пуні, С. Терещук, Т. Щербан та інші).

Готовність визначається також як наявність у людини комплексу відповідних здібностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн); як особистісне утворення, до якого входять мотиваційні, психічні і характерологічні особливості особистості (М. Дяченко, Л. Кандибович, О. Ковальов); як синтез певних якостей особистості (С. Дибін, В. Крутецький, А. Фокшек); як інтегральна якість особистості (К. Платонов, В. Ширінський); як складне особистісне утворення (Ю. Гільбух). На думку І. Підласого, В. Сластьоніна, особистісний підхід розглядає готовність як складне особистісне утворення, багатопланову, багаторівневу структуру якостей, властивостей і станів, які у своїй сукупності дають конкретному суб'єктові змогу успішно виконувати діяльність. Науковці С. Максименко та О. Пелех визначають готовність як цілеспрямоване вираження особистості, що охоплює її переконання, погляди, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки.

Отже, готовність як стійку властивість особистості називають по-різному: підготовленість, тривала чи стійка готовність. Тривала готовність становить собою структуру, до якої входять: необхідні для успішної діяльності знання, уміння, навички; позитивне емоційне ставлення до певного виду діяльності, мотивація; адекватні вимогам діяльності вольові якості, риси характеру, здібності, темперамент. Тимчасова і тривала готовність перебувають в єдності. Дослідники розглядають готовність до вибору професій як такий психологічний стан суб'єкта, що характеризується розвинутими (відповідно до вікових особливостей учнів) компонентами інтелектуальної та операційної сфер (здібностями, відповідними знаннями, уміннями, навичками, досвідом трудової діяльності), визначеними орієнтаціями на професійну діяльність (вираженими професійними інтересами, професійними намірами, професійними планами, сформованими мотивами вибору, настановами тощо), підкріпленими вольовими проявами (рішення про вибір професії, зусиллями, спрямованими на здійснення рішення, цілеспрямованими діями тощо).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу констатувати, що більшість науковців розглядає готовність у безпосередньому зв'язку з формуванням, розвитком і вдосконаленням психічних процесів, станів, якостей особистості. На готовність старшокласників до вибору професій сільського господарства та підприємництва, на емоційну готовність загалом впливає психічний стан особистості, але наукових даних з такого виду впливу недостатньо. Тому ми дійшли висновку, що готовність старшокласників до вибору професій

сільського господарства і підприємництва необхідно розглядати як інтегральну якість особистості, і формування готовності повинно охоплювати комплекс педагогічних впливів, спрямованих на різні сторони розвитку індивіда: пізнавальну діяльність; емоційно-вольові реакції, які регулюють міру активності людини, а також мотиви вибору професій фермерського спрямування, усвідомлення котрих сприяє ефективності формування стану готовності. Методологічною основою нашого дослідження стали праці І. Бежа з проблеми особистісно орієнтованого виховання, Н. Побірченко — вікової періодизації готовності учнів до підприємницької діяльності, В. Рибалки — особистісного підходу в профільному навчанні, Б. Федоришина — системи професійної орієнтації, Є. Павлютенкова — управління професійним самовизначенням школярів, В. Сидоренка — формування готовності учнів до майбутньої праці, В. Русової — самоактуалізації особистості як умови профільного навчання, Л. Пасечнікової — формування в старшокласників орієнтації на досягнення життєвого успіху.

У сучасній науці при виділенні компонентів у структурі готовності чіткої узгодженості немає. На думку більшості науковців, готовність — це полікомпонентне особистісне утворення, або стійка та динамічна характеристика особистості, яка складається із сукупності певних компонентів. М. Левітов розглядав готовність як комплекс об'єднаних у три групи змінних: мотиваційні компоненти, у яких відображена оцінка професії, її суспільне значення; компоненти підготовки до майбутньої трудової діяльності, які охоплюють відповідні знання, уміння, навички; індивідуальні психологічні властивості особистості [5, с. 86]. У своїх дослідженнях М. Дяченко і Л. Кандибович готовність розглядають як складне психологічне утворення з мотиваційним (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї й інші стійкі професійні мотиви), орієнтаційним (знання й уявлення про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості), операційним (володіння засобами і прийомами професійної діяльності, відповідність її вимогами до особистості); вольовим (самоконтроль, уміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків); оцінним (самооцінка своєї професійної підготовленості, встановлення відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним трудовим зразкам) структурними компонентами [4, с. 20].

Дослідники В. Рибалка, С. Максименко, О. Главник виділяють п'ять обов'язкових компонентів готовності: потребово-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, цілеутворюючо-програмуючий, операційно-результативний, емоційно-чуттєвий компонент [8]; на думку В. Серікова, структура та зміст готовності старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії повинні відповідати вимогам соціального середовища до рівня загальної та спеціальної під-

готовки і визначатися тими функціями, які виконуватиме в майбутньому працівник. Д. Закатнов виділяє мотиваційний, когнітивний та практичний компоненти у структурі готовності старшокласників до професійного самовизначення [6]. У дослідженні В. Мачуського, який вивчав готовність старшокласників до професійного самовизначення у сфері технічної діяльності, виділені когнітивний, мотиваційний, практично-дійовий, психологічний, креативний та самооцінювальний компоненти; у структурі готовності старшокласників до вибору професій в умовах МНВК О. Мельник окреслив мотиваційний, когнітивний, практичний та «Я» (компонент самосвідомості) компоненти, а Н. Ковтуненко, що досліджував формування у старшокласників готовності до вибору інженерно-технічних професій, виділив мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-практичний компоненти. Дослідник С. Гриншпун визначає три складові готовності: моральну, психологічну, професійну; Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен зосередилися на мотиваційному (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку), орієнтаційному (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості), операційному (володіння способами та прийомами діяльності, необхідними ключовими компетенціями), вольовому (самоконтроль, самооблізація, вміння управляти діями), оцінному (самооцінка своєї підготовленості і відповідність процесу розв'язання завдань оптимальним зразкам) компонентах.

Таким чином, аналіз літературних джерел щодо структури готовності дає нам підстави стверджувати, що більшість науковців включає до структури цього складного інтегрального утворення три компоненти: 1) когнітивний (пізнавальний); 2) мотиваційно-ціннісний; 3) практично-операційний. Формування феномену готовності здійснюється шляхом формування усіх її компонентів, за домінуючої ролі того чи іншого компонента, залежно від виду діяльності в умовах спеціально організованого навчання і виховання, що спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями. Автори по-різному висвітлюють процес формування готовності залежно від специфіки вибору майбутньої трудової діяльності, кожен із компонентів у різних моделях має своє навантаження.

Визначення компонентів готовності учнівської молоді до професійного самовизначення актуалізовано необхідністю вдосконалення якості підготовки підростаючого покоління до майбутнього життя. З-поміж усіх існуючих педагогічних засобів підготовки старшокласників до вибору професії сільського господарства і підприємництва ми зосередили свою увагу на організаційних та методологічних аспектах конструювання змісту підготовки та засобів її реалізації в загальноосвітніх школах в умовах профільного навчання, де готовність до вибору професій формується в навчально-виховній діяльності.

Готовність до вибору професій сільського господарства та підприємництва у старшокласників — це інтегральна якість особистості, що формується у спілкуванні і діяльності, а з іншого боку — це результат спілкування і діяльності (у сучасному тлумачному словнику української мови «якість» — та чи інша ознака, властивість кого-небудь [10, с. 1004], «інтеграція» [лат. *integratio* — відновлення, поповнення, цілий] — об'єднання чого-небудь у єдине ціле [8, с. 365]). Проявами готовності є позитивне ставлення до праці, певний рівень оволодіння економічними знаннями, вміннями і навичками; самостійність у розв'язанні професійних завдань; моральні риси особистості тощо.

Професії сфери сільського господарства та підприємництва — це професії, які пов'язані з фермерською діяльністю, а також фінансовою та фінансово-кредитною діяльністю. Визначення цих професій як професій сільського господарства та підприємництва є умовним. Сьогодні будь-яка професія пов'язана зі сферою економіки. Відповідно до класифікації професій за Є. Клімовим, професії сільського господарства та підприємництва умовно належать до трьох основних типів професій: «людина — природа» (садовод, зоотехнік, агроном та ін.), «людина — людина» (підприємець, менеджер, маркетолог та ін.) та «людина — знакова система» (бухгалтер, економіст, фінансист тощо). Відповідно до певної професії, у трудовій діяльності переважає один із зазначених типів професій (фермер може виконувати певні економічні розрахунки, а підприємець може працювати з клієнтами). За Д. Закатновим, економічні професії типу «людина — людина» можна умовно поділити на діагностико-оперативний підтип (передбачає управління людьми та виконання завдань керівництва, організації тощо) та підтип обслуговування людей. Ми погоджуємось із Д. Закатновим, який вважає, що формування готовності старшокласників до усвідомленого вибору професій сфери економіки передбачає надання їм педагогічної допомоги, яка спрямована на одержання ними знань про себе (формування образу «Я»), про світ професійної праці (аналіз професійної діяльності), зіставлення знань про себе і про професійну діяльність (професійна проба). У процесі професійної проби в учнів активізуються отримані знання й уявлення про конкретну сферу професійної діяльності, формуються початкові професійні вміння і погляди на себе як на суб'єкта цієї діяльності. Адже професійна проба містить технологічний аспект, характеризує операційну сторону професії, дає змогу виявити рівень оволодіння учнем певними професійними вміннями. Його реалізація передбачає виконання вправ на відпрацювання учнем прийомів роботи зі знаряддями праці, які використовуються у певній професії [6].

Аналіз зазначених вище, а також інших досліджень дав нам змогу виділити у структурі готовності до вибору професій сільського гос-

подарства та підприємництва як інтегральної якості особистості мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивний компоненти. Перший, мотиваційно-ціннісний, компонент виражає позитивне ставлення до професії, мотиви вибору професії та цінність орієнтацій щодо майбутньої професійної діяльності.

За домінування структурного підходу до вивчення мотивації особистості, мотивація розглядається як складна структура, що охоплює певні ієрархічні компоненти: мотиви, потреби, інтереси, намагання, цілі, потяги, установки, ідеали тощо. На нашу думку, мотивація — це ядро особистості, до якого сходяться такі її якості, як спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, домагання, емоції, вольові якості та інші соціальні й психолого-педагогічні характеристики.

Література

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избранные психол. труды / под ред. Д. И. Фельдштейна ; Академия педаг. и социал. наук, Моск. психолого-социальный ин-т. — М., 1995. — 352 с.
2. Готовність до профільного навчання / упорядник В. Рибалка ; за заг. ред. С. Максименка, О. Главник. — К. : Мікрос-СВС. 2003. — 112 с.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. — М. : Русский язык, Т. 1. А-З. — 1989. — 699 с.
4. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. — Мн., 1976. — 176 с.
5. Левитов Н. Д. О психологических состояниях человека / Н. Д. Левитов. — М., 1964. — С. 103-142.
6. Професійне самовизначення старшокласників : метод. посіб. / упоряд. Л. Шелестова. — К. : Вид. дім «Шкл. Світу» ; Вид. Л. Галіцина, 2006. — 128 с.
7. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. — К. : Вища школа, 1982. — 215 с.
8. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. — Харків : ВД «Школа», 2006. — 1008 с.
9. Узнадзе Д. Н. Общее учение об установке / Д. Н. Узнадзе // Психологические исследования. — М., 1986. — С. 140-183.
10. Українсько-російський психологічний тлумачний словник / авт.-упор. В. М. Копоруліна. — Харків : Факт, 2006. — 400 с.

В статтє рассмотрєны теоретические основы формирования у старшеклассников общеобразовательной школы готовности к выбору профессий в условиях профильного обучения, проанализированы разные подходы к проблеме готовности старшеклассников к профессиональному самоопределению, определена структура готовности старшеклассников к выбору профессий сельского хозяйства и предпринимательства как интегрального качества личности.

Ключевые слова: *готовность, профессиональное самоопределение, до-профессиональная подготовка, профессии сельского хозяйства, предпринимательская деятельность, предпринимательство.*

O. M. Parkhomenko

The Essence and Structure of Senior Pupils' Readiness to the Choice of Professions of Enterprise and Agriculture

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlinskoho Str., Kyiv, Ukraine)

In the article the theoretical bases of formation of general school senior pupils' readiness to the choice of professions of enterprise and agriculture are considered. Different approaches to the problem of readiness of senior pupils to professional self-determination are analyzed; the structure of readiness of senior pupils to the choice of professions of agriculture and enterprise as an integral quality of a personality is ascertained. At the modern stage of development of Ukrainian society, when Ukrainian education becomes part of European space, the provision of the proper level of economic training is urgent. It is determined that today all aspects of life need the high level of application of economic knowledge and abilities, and the circle of pupils for whom economic training becomes meaningful professionally broadens consequently. Important is the problem of activation of self-education of students. The row of contradictions needs the proper decisions: the introduction of vocational guidance studies at senior school and the clarification of content, forms, and methods of vocational guidance work. The modern professional environment demands the high level of professionalism of specialists at the labour market and requires innovative methods and technologies of activation of professional self-determination. There is a need to realize the professional potential of a person in the spheres of economic activity, agriculture, and enterprise. The insufficient work in the economic education of senior pupils needs special attention.

Keywords: *readiness; professional self-determination; vocational guidance; professions of agriculture; enterprise.*

References

1. Bozhovich, L. I. (1995). *Problemy formirovaniia lichnosti: Izbrannye psikhologicheskie trudy* [The problems of Formation of personality: Selected Psychological Works]. Moscow: Mosk. psikhologo-sotsialnyi in-t.
2. Rybalko, V., Maksymenko, S., & Hlavnik, O. (Eds.). (2003). *Hotovnist do profilnoho navchannia* [Readiness to Profile Education]. Kyiv: Mikros-SVS.
3. Dal, V. (1989). *Tolkovyi slovar zhivogo velikorusskogo yazyka: Vol. 1* [Explanatory Dictionary of Russian Language]. Moscow: Russkii yazyk.
4. Diachenko, M. I., & Kandybovich, L. A. (1976). *Psikhologicheskie problemy gotovnosti k deiatelnosti* [Psychological Problems of Preparation to Action]. Minsk.
5. Levitov, N. D. (1964). *O psikhologicheskikh sostoianiakh cheloveka* [About Psychological States of Human]. Moscow.
6. Shelestova, L. (Ed.). (2006). *Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv* [Professional Self-Determination of Senior Pupils]. Kyiv: Shkilnyi Svit.
7. Voitko, V. I. (Ed.). (1982). *Psikhologichnyi slovnyk* [Psychological Dictionary]. Kyiv: Vyscha shkola.
8. Dubichynskiy, V. V. (Ed.). (2006). *Suchasnyi tumachnyi slovnyk ukrainskoi movy 65000 sliv* [Modern Ukrainian Explanatory Dictionary 65,000 words]. Kharkiv: VD «Shkola».
9. Uznadze, D. N. (1986). *Obshchee uchenie ob ustanovke. Psikhologicheskie issledovaniia*. [General Theory about Aims. Psychological Studies]. Moscow:
10. Koporulina, V. M. (Ed.). (2006). *Ukrainsko-rosiiskiy psikhologichnyi tumachnyi slovnyk* [Ukrainian-Russian Psychological Explanatory Dictionary]. Kharkiv: Fakt.